

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI“ CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE LITERE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE STUDII LINGVISTICE ȘI LITERARE
DOCTORAT ȘTIINȚIFIC ÎN DOMENIUL FILOLOGIE

**OPERA LITERARĂ A LUI DIETER SCHLESAK. ANALIZA CRITICĂ A
IDEILOR CENTRALE**

REZUMATUL TEZEI

CONDUCĂTOR DE DOCTORAT:

Prof. Univ. Dr. BALOGH F. ANDRÁS

STUDENT DOCTORAND:

DEÁK ANGÉLA-VILMA

CLUJ-NAPOCA

2025

CUPRINS

1.Introducere	5
1.1. Formularea problemei	6
1.2. Stadiul cercetării	10
2.Istoria și literatura germano-română între 1944 și 1989	15
2.1. Situația politico-culturală	15
2.2. Tendințe în literatură: Între tradiție și transformare	18
3.Debutul literar al lui Dieter Schlesak	31
3.1. Redactor la <i>Neue Literatur</i>	31
3.2. Volumul de debut <i>Grenzstreifen</i> (1968)	36
4.Emigrarea în Republica Federală Germania în 1969	57
4.1. <i>Visa. Ost-West-Lektionen</i> (1970): Geneza și temele centrale	57
4.2. Spațiul de graniță ca loc al cunoașterii și reflecției	63
4.3. Intermediaritatea ca principiu literar	68
5. <i>Capesius, der Auschwitzapotheker</i> (2006)	76
5.1. Abordarea temei: Asumarea trecutului și prelucrarea Shoah-ului	79
5.2. Structura narativă: Mărturie și pluralitate de perspective	98
5.3. Factualitate și ficționalitate	108
5.4. Dinamica dicotomiei călău-victimă	132
5.5. Configurația personajelor: Adam și Capesius	151
6.Prelucrarea literară a exilului, patriei și identității	195
6.1. <i>Vaterlandstage und die Kunst des Verschwindens</i> (1986)	195
6.2. Experiența exilului și pierderea patriei	215
6.3. <i>Das Narbenwahre und die Kunst der Rückkehr</i> (2021, postum)	237
6.4. Memorie și ultima călătorie literară (de întoarcere acasă)	249
7.Concluzii	274
Bibliografie	276

REZUMAT

Realizarea deosebită a creației literare a lui Dieter Schlesak (1934–2019) constă mai ales în faptul că el a fost primul scriitor care a abordat problematica Holocaustului în literatura de limbă germană din România și a transpus-o literar. Opera sa se remarcă printr-o confruntare intensă cu problemele memoriei, culpabilității și responsabilității istorice. Datorită contribuției sale remarcabile la procesarea literară a trecutului, el este considerat o voce importantă a literaturii germane din exil a României, iar opera sa merită să fie analizată în profunzime în cadrul unei disertații științifice.

Schlesak a fost, de asemenea, un autor extrem de prolific, care a lucrat într-o manieră interdisciplinară. Opera sa cuprinde poezie, proză, eseuri și texte documentare, care tratează în mod recurent teme centrale precum identitatea, exilul și mecanismele dictaturii. În scrierile sale se regăsesc motive și structuri narative repetitive, el realizând totodată conexiuni intertextuale și dezvoltându-și propriile texte. Aceste repetiții și preluări pot fi considerate o trăsătură caracteristică a creației sale, ce îi definește stilul literar, dar în același timp pot duce la o anumită redundanță, care ar putea relativiza valoarea estetică a unor opere individuale. Cu toate acestea, numeroasele premii literare, titlurile sale de doctor honoris causa și apartenența la instituții literare de prestigiu dovedesc relevanța incontestabilă a operei sale. În mod special, abordarea sa documentar-literară, precum în *Capesius, der Auschwitzapotheker*, l-a consacrat drept un important cronicar al trecutului reprimat.

Datorită rolului său de pionier în literatura germană din România, este de o importanță majoră analiza întregii sale opere și integrarea inovațiilor sale literare, precum și a confruntării sale critice cu istoria și memoria, într-un context mai amplu de istorie literară și culturală. Odată cu moartea sa în 2019 și publicarea postumă, în 2021, a ultimului său roman predat editurii Pop Verlag, opera sa poate fi considerată încheiată.

Cu toate acestea, analiza științifică a moștenirii sale rămâne în continuare de mare importanță, mai ales în ceea ce privește semnificația sa pentru literatura de limbă germană despre Holocaust și exil,

Lucrarea de față este structurată în mai multe axe tematice, care evidențiază evoluția literară a lui Schlesak, precum și confruntarea sa cu întrebări fundamentale legate de identitate, memorie și responsabilitate istorică. Structura aleasă permite urmărirea dezvoltării sale literare atât din perspectivă cronologică, cât și tematică, evidențiind astfel

conexiunea dintre experiențele biografice, strategiile poetice și discursurile culturii memoriei.

La început, este analizată istoria și literatura de limbă germană din România în perioada 1944–1989. În acest context, sunt conturate condițiile politice și culturale ale epocii și sunt examinate curente literare care au oscilat între tradiție și transformare. Ulterior, este investigat debutul literar al lui Schlesak. Primii săi ani ca redactor al revistei *Neue Literatur* marchează începutul activității sale scriitoricești, care atinge un prim punct culminant odată cu volumul de poezie *Grenzstreifen* (1968).

Un capitol central este dedicat emigrării sale în Republica Federală Germania (1969) și schimbărilor pe care acest eveniment le-a generat în creația sa literară. Opera sa *Visa. Ost-West-Lektionen* (1970) este considerată un text-cheie, care stabilește spațiul de graniță drept loc al cunoașterii și reflecției, introducând principiul „Zwischenschaft” ca motiv definitoriu.

Analiza celei mai cunoscute lucrări ale sale, *Capesius, der Auschwitzapotheker* (2006), constituie un punct de interes major. Se examinează modul în care Schlesak abordează literar tema Shoah, ridicând probleme legate de mărturie, diversitatea perspectivelor și dinamica dihotomiei dintre călău și victimă. De asemenea, sunt analizate interacțiunile dintre fapt și ficțiune, precum și configurația personajelor – în special relația dintre Capesius și Adam.

O altă secțiune se ocupă de transpunerea literară a exilului, a conceptului de patrie și a identității în opera lui Schlesak. Încă din *Vaterlandstage und die Kunst des Verschwindens* (1986), el tematizează pierderea patriei, o problemă ce traversează întreaga sa operă. Lucrarea postumă *Das Narbenwahr und die Kunst der Rückkehr* (2021) este considerată o reflecție finală asupra memoriei și o ultimă „călătorie literară de întoarcere acasă”.

Opera lui Schlesak se dovedește a fi o confruntare complexă cu întrebări istorice și existențiale, care nu doar că îl plasează în tradiția literaturii germane din România, ci contribuie semnificativ și la cultura memoriei acestei comunități.

FORMULAREA PROBLEMEI

Teza centrală a acestei lucrări constă în accentuarea interacțiunii dintre viața și opera lui Dieter Schlesak. Se analizează modul în care anumite experiențe-limită i-au marcat activitatea literară și ce consecințe literare și ideologice au rezultat din acestea. Schlesak reprezintă un exemplu emblematic de autor a cărui biografie este inseparabil legată de creația sa literară. Opera sa reflectă transformările politice și sociale pe care le-a trăit și se situează constant la intersecția dintre memoria individuală și scrierea istoriei colective

Parcursul literar al lui Schlesak a început cu ambiții pline de speranță, ca un tânăr scriitor care, pentru o scurtă perioadă, a fost influențat și de ideologia comunistă. Această atitudine poate fi privită ca o formă de delimitare și revoltă față de generația părinților, în special în contextul îndoctrinării comuniste din perioada postbelică din România. Totuși, simpatia juvenilă pentru socialism a fost înlocuită treptat de o atitudine critică, care s-a manifestat din ce în ce mai accentuat în operele sale. După emigrarea sa în 1969 în Germania de Vest, s-a confruntat cu un sistem politic complet diferit. Această experiență i-a provocat inițial o dezamăgire profundă, deoarece a constatat că și societatea occidentală funcționa prin constrângeri ideologice și manipulări politice. În același timp, această nouă realitate a condus la o confruntare intensă cu trecutul său și cu patria pe care o lăsase în urmă. Deosebit de semnificativă în acest context este confruntarea sa cu procesul de asumare a Holocaustului, care a adus la suprafață traume profund reprimite. Această reflecție nu doar că a generat o introspecție asupra propriei sale identități, ci și o interogare critică a rolului comunității săsești din Transilvania în perioada nazistă.

Schlesak s-a simțit un martor al martorilor, aflat într-un spațiu intermediar, și un purtător de cuvânt autentic al poporului său. Această perspectivă a marcat întreaga sa operă, transformând-o într-un exemplu unic de procesare literară a traumelor istorice, în care asumarea trecutului fascist și comunist se intersectează. Preocuparea sa intensă pentru posibilitățile literare de confruntare cu trecutul este evidentă în mod exemplar în lucrarea sa *Capesius, der Auschwitzapotheker*, considerată un exemplu paradigmatic al apropierii literare de perspectiva călăilor. Aici, Schlesak nu documentează doar biografia farmacistului din lagăr, Victor Capesius, ci reflectează și asupra responsabilității etice și morale a celor care s-au aflat de partea „cealaltă” a istoriei.

Un element esențial al operei sale este investigarea limbajului și a lipsei de limbaj în fața catastrofelor istorice ale secolului al XX-lea. Schlesak pune sub semnul întrebării posibilitățile și limitele limbajului ca mediu al memoriei și analizează în ce măsură

narațiunile literare pot umple lacunele istoriografiei. Prin urmare, operele sale nu sunt doar documente istorice, ci și texte metareflexive care abordează problematica transmiterii traumatismelor prin intermediul limbajului.

În plus, Schlesak se ocupă de problema modului în care vinovăția individuală și colectivă se intersectează și de mecanismele de memorie și reprimare care acționează în acest proces. Mai ales în lucrările sale târzii se manifestă un scepticism tot mai accentuat față de narațiunile oficiale ale istoriei, care au dobândit o importanță crescândă odată cu *cultural turn*. Opera sa nu este doar o confruntare cu trecutul, ci și o reflecție critică asupra prezentului și asupra modului în care istoria este scrisă și interpretată.

Confruntarea cu propria istorie îl conduce și la întrebarea privind cauzele dispariției comunității sale, condițiile exilului și ale apartenenței, precum și fragilitatea identității. Schlesak revine constant asupra întrebării dacă patria este o localizare geografică sau una spirituală și în ce măsură identitatea este condiționată de circumstanțele istorice externe. Prin urmare, opera sa literară nu este doar un efort de asumare a trecutului, ci și o reflecție asupra construcției și deconstrucției identităților în secolele XX și XXI.

Studiile literare din secolele XX și XXI au dezvoltat o serie de metode, abordări și direcții de cercetare. Cea mai mare provocare a acestei lucrări a fost alegerea metodei adecvate. După revizuirea diferitelor metodologii de cercetare, a fost aleasă *Ideenkritik* (critica ideilor), deoarece aceasta promitea cele mai bune rezultate în descrierea aspectelor esențiale ale acestui ansamblu literar. În timp ce alte metode literare, precum structuralismul, naratologia, hermeneutica sau deconstrucția, evidențiază aspecte parțiale valoroase, *Ideenkritik* permite o analiză mai cuprinzătoare, care ia în considerare nu doar structurile lingvistice și narrative, ci și dimensiunile ideologice, politice și etice ale operelor sale.

Un aspect central al literaturii lui Schlesak este confruntarea sa critică cu trecutul național-socialist, dictatura comunistă și problematica identității minorității germane din România. Textele sale nu sunt simple relatări autobiografice sau documentare, ci construcții literare complexe, în care memoria individuală și colectivă sunt negociate. Exact aici intervine *Ideenkritik*, deoarece nu se limitează doar la analiza formei și structurii unui text, ci examinează și figurile de gândire, premisele ideologice și discursurile sociale conținute în acesta. În acest context, perspectivele teoretice ale *Cultural Turns* se dovedesc a fi deosebit de fertile.

Doris Bachmann-Medick arată cum s-a transformat gândirea științelor culturale în ultimele decenii și ce noi concepte analitice au rezultat din această schimbare. *Cultural*

Turns au influențat profund studiile literare și au deschis noi perspective pentru analiza textelor literare ca fenomene culturale și sociale. Deosebit de revelatori pentru opera lui Schlesak sunt *Memory Turn*, *Linguistic Turn* și *Translational Turn*. Cu toate acestea, este necesară o metodă care să le îmbine într-o analiză amplă, iar aici *Ideenkritik* se dovedește a fi deosebit de potrivită, deoarece permite integrarea diferitelor abordări metodologice.

Teoriile lui Michel Foucault, Jacques Lacan și Jacques Derrida oferă puncte de plecare importante pentru înțelegerea temelor centrale din opera lui Schlesak. Acestea permit o aprofundare a reflecției asupra non-linearității istoriei și asupra structurii narrative fragmentate care rezultă din aceasta. Analiza lui Foucault asupra discursurilor și structurilor de putere demonstrează că istoria nu poate fi înțeleasă ca un proces liniar, ci ca un ansamblu de mecanisme de cunoaștere și putere care influențează ce amintiri sunt păstrate și care sunt suprimate. Această perspectivă poate fi aplicată asupra modului în care Schlesak abordează traumele istorice, în special în contextul Holocaustului și al trecutului comunist.

Lacan pune sub semnul întrebării ideea unui subiect autonom, demonstrând că individul este determinat de *Symbolic* (limbajul) și de inconștient. Această perspectivă este deosebit de relevantă pentru opera lui Schlesak, în care identitatea apare ca o construcție fragmentată și instabilă. Derrida introduce prin *deconstrucție* o critică fundamentală asupra ideii unei semnificații stabile în limbaj. În acest sens, scriitura lui Schlesak este marcată de o incertitudine lingvistică, care reflectă procesul de construcție și deconstrucție a memoriei, istoriei și identității.

Compararea cu alte metode de studiu literar evidențiază adecvarea specială a *Ideenkritik* pentru analiza operei lui Schlesak, deoarece aceasta integrează perspectivele oferite de *Cultural Turns* și le combină cu o reflecție critică asupra ideologiei, memoriei și limbajului. În timp ce structuralismul și naratologia se concentrează pe aspectele formale, *Ideenkritik* analizează motivele pentru care Schlesak alege anumite tehnici narrative pentru a procesa literar traumele istorice. Hermeneutica este utilă pentru înțelegerea textelor sale, dar nu oferă o analiză critică a dimensiunilor ideologice. Deconstrucția, pe de altă parte, evidențiază ambiguitățile lingvistice, dar rămâne limitată la nivelul limbajului, fără a lua în considerare pe deplin contextul istoric.

Influența *Cultural Turns* demonstrează că literatura lui Schlesak nu are doar o semnificație personală, ci și o relevanță culturală și sociopolitică. Operele sale nu reprezintă doar o confruntare cu trecutul, ci sunt reflecții asupra modului în care istoria este reținută, transcrisă și reconstruită. *Ideenkritik* este metoda cea mai revelatoare, deoarece

permite o înțelegere cuprinzătoare a textelor sale în toată complexitatea lor și le plasează într-un context mai larg al istoriei ideilor și al discursului despre cultura memoriei.

Din vasta și bogata moștenire literară a lui Schlesak, au fost selectate următoarele opere pentru o analiză detaliată, deoarece s-au dovedit a fi deosebit de relevante datorită diferitelor perioade de creație, tipologiilor de gen și experiențelor-limită pe care le reflectă. Printre acestea se numără *Grenzstreifen* (1968), *Visa. Ost-West-Lektionen* (1970), *Vaterlandstage und die Kunst des Verschwindens* (1986), *Capesius, der Auschwitzapotheker* (2006), precum și lucrarea postumă *Das Narbenwahre und die Kunst der Rückkehr* (2021).

CONCLUZII

Analiza ideocritică a operei lui Dieter Schlesak demonstrează că scrierile sale depășesc cu mult o simplă reflecție autobiografică sau legată de cultura memoriei. Mai degrabă, literatura sa funcționează ca un spațiu de discurs, în care sunt negociate întrebări esențiale despre identitate, exil, vinovăție și memorie. Opera lui Schlesak evidențiază faptul că memoria nu este statică, ci se transformă și se reconstruiește continuu prin limbaj și narațiune. În special în textele sale cu puternice accente autobiografice devine evident că limbajul nu este doar un mediu de conservare a trecutului, ci și un loc al construcției identitare.

Experiența exilului și a lipsei unei patrii marchează nu doar biografia lui Schlesak, ci și poetica sa literară. Lucrările sale arată că *Heimat* (patria) nu mai există ca un loc geografic fix, ci poate fi doar reconstruită prin memorie sau expresie lingvistică. Acest lucru conduce la constatarea paradoxală că identitatea, în exil, este simultan pierdută și reformulată. În mod deosebit, în *Capesius, der Auschwitzapotheker* (2006) devine evident că Schlesak înțelege memoria Shoah-ului ca pe o obligație morală. Opera sa nu doar interoghează dihotomia dintre călău și victimă, ci scoate la lumină și zonele gri ale vinovăției individuale și ale reprimării colective. Legătura dintre mărturie și reflecție literară subliniază faptul că memoria nu servește doar păstrării trecutului, ci și asumării unei responsabilități etice pentru prezent. Meritul său deosebit constă în faptul că nu se limitează la a descrie trecutul, ci îl încadrează într-un discurs personal, moral și social despre vinovăție, complicitate și memorie.

Schlesak oscilează adesea în operele sale între acuratețea documentară și ficțiunea poetică. Această hibriditate nu este doar un procedeu stilistic, ci indică și problematica

fundamentală a căutării adevărului istoric: cum poate fi exprimabil ceea ce este de negrăit – mai ales în contextul Shoah-ului? Schlesak dezvoltă o formă literară de mărturie care confruntă complexitatea memoriei și, în același timp, depășește limitele modalităților narative tradiționale. Un motiv recurent în opera lui Schlesak este dizolvarea conceptului de *Heimat* (patrie) în limbaj. În lucrările sale târzii, în special în *Das Narbenwahre und die Kunst der Rückkehr* (2021, postum), devine evident faptul că patria nu mai este legată de un spațiu geografic concret, ci supraviețuiește doar prin reflecția lingvistică. Astfel, limbajul nu devine doar un mediu al memoriei, ci și ultimul refugiu al identității. Scrisul său nu servește doar analizei istorice, ci și reflecției asupra rolului individului și societății în cadrul sistemelor totalitare. De asemenea, opera sa abordează impactul dictaturii comuniste și conflictele identitare asociate acesteia. Unul dintre meritele deosebite ale scrierilor lui Schlesak constă în faptul că ele nu doar documentează evenimente istorice, ci fac perceptibile dimensiunile etice, emoționale și existențiale ale memoriei. Ele provoacă cititorii să se confrunte activ cu trecutul și să își interogheze responsabilitatea față de o cultură a memoriei reflexive și față de construirea unui viitor mai just.

Abordarea ideocritică a operei lui Schlesak demonstrează că literatura sa nu este doar o reflectare a experiențelor personale, ci și o meditație profundă asupra rupturilor sociale și istorice. Textele sale sunt caracterizate de o luptă constantă pentru adevăr, memorie și identitate, explorând mereu granițele dintre fapt și ficțiune, experiență personală și istorie colectivă. Opera lui Schlesak depășește simpla confruntare cu trecutul, arătând că memoria nu este un proces încheiat, ci unul care trebuie permanent renegociat și analizat critic. Prin aceasta, literatura sa aduce o contribuție esențială la cultura memoriei și sensibilizează asupra impactului de lungă durată al crimelor istorice asupra identităților individuale și colective. Literatura creează spații pentru reflecție, dialog și empatie, permițând transpunerea lecțiilor morale și etice ale istoriei în prezent.

Cercetarea aprofundată a operei sale dezvăluie o biografie remarcabilă și un scriitor grafoman, al cărui merit incontestabil constă în inițierea unei confruntări cu trecutul național-socialist și Holocaustul. Este considerat un catalizator cultural al literaturii germane din exil din România.

IBLIOGRAFIE (SELEKTIVĂ)

- ALHEIT, Peter / BRANDT, Morten (Hg.): *Autobiographie und ästhetische Erfahrung. Entdeckung und Wandel des Selbst in der Moderne*. Frankfurt am Main: Campus 2006.
- ALLKEMPER, Alo / EKE, Norbert Otto (Hg.): *Literaturwissenschaft*. 5. aktualisierte Auflage, Paderborn: Wilhelm Fink 2016.
- ALTMANN, Eva Mona: *Das Unsagbare verschweigen. Holocaust-Literatur aus Täterperspektive*. Bielefeld: transcript, 2021.
- ARENDT, Hannah: *Eichmann in Jerusalem. Ein Bericht von der Banalität des Bösen*. München: Piper Verlag 1964.
- ARNOLD, Heinz Ludwig / Reinhardt, Stephan (Hg.): *Dokumentarliteratur*. München: Richard Boorberg Verlag 1973.
- ASSMANN, Aleida: *Auf dem Weg zu einer europäischen Gedächtniskultur*, Wien: Picus Verlag 2012.
- ASSMANN, Aleida: *Das neue Unbehagen an der Erinnerungskultur: Eine Intervention*. 3. aktualisierte Auflage, München: C. H. Beck 2020.
- ASSMANN, Aleida: *Erinnerungsräume. Formen und Wandlungen des kulturellen Gedächtnisses*. München: C. H. Beck 1999.
- BACHLEITNER, Norbert / BEGEMANN, Christian / ERHART, Walter / JÄGER, Georg (Hrg.): *Internationales Archiv für Sozialgeschichte der deutschen Literatur*. Band 36, Heft 1, Berlin/Boston: Walter de Gruyter 2011.
- BACKHAUS, Knut / HÄFNER, Gerd (Hg.): *Historiographie und fiktionales Erzählen. Zur Konstruktivität in Geschichtstheorie und Exegese*. Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag 2007.
- BACHMANN-MEDICK, Doris: *Cultural Turns: Neuorientierungen in den Kulturwissenschaften*. 4. Auflage. Berlin: Walter de Gruyter 2016.
- BALOGH, András F.: *Migration als Quelle der deutschsprachigen Literatur Südosteuropas*. In: *Jahrbuch der Ungarischen Germanistik – 2008*, Beiheft, S. 21-35.
- BALOGH, András F.: *Studien zur deutschen Literatur Südosteuropas*. Cluj-Napoca/Klausenburg: Universitätsverlag, Heidelberg: Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde (= Klausenburger Beiträge zur Germanistik, Bd. 3). 2. vermehrte Auflage 2010.

- BALOGH, F. András: *Die Eiszeit des Sozialismus. Fiktionalisierte Gedächtnisarbeit bei Joachim Wittstock*. In: BALOGH, F. András / MITTERBAUER, Helga (Hg.): *Gedächtnis und Erinnerung in Zentraleuropa*. Wien: Praesens Verlag 2011, S.155-168.
- BALOGH, László Levente / LEITGEB, Christoph (Hg.): *Opfermythen in Zentraleuropa*. Wien: Praesens 2021.
- BARTSCH, Constanze: *Sichtbarkeits-Inszenierungen. Zum Begriff des Dokumentarischen und seiner Realisierung in Literatur und Film um 2000*. Würzburg: Königshausen & Neumann 2021.
- BAUER, Matthias: *Romantheorie und Erzählforschung*, Stuttgart / Weimar: Verlag J.B. Metzler 2005.
- BAUERKÄMPFER, Arnd: *Das umstrittene Gedächtnis. Die Erinnerung an Nationalsozialismus, Faschismus und Krieg in Europa seit 1945*. Paderborn: Ferdinand Schöningh 2012.
- BAUMGART, Wolfgang / Laak, Lothar van (Hg.): *Gegenwart-Literatur-Geschichte, Zur Literatur nach 1945*. Heidelberg: Universitätsverlag Winter 2013.
- BICAN, Bianca: *Die Rezeption Paul Celans in Rumänien*. Wien-Köln: Böhlau 2005.
- BIDMON, Agnes / LUBKOLL, Christine (Hrsg.): *Dokufiktionalität in Literatur und Medien. Erzählen an den Schnittstellen von Fakt und Fiktion*. Berlin: De Gruyter 2022, S. 12.
- BINDER-IIJIMA, Constantinescu, ROMANIȚA, RADTKE, Edgar, SPIRIDON, Olivia (Hrsgg.): *Gedächtnis der Literatur, Erinnerungskulturen in den südosteuropäischen Ländern nach 1989, Rumänien im Blickfeld*. Ludwigsburg: Pop Verlag 2009
- BLASBERG, Cornelia: *Zeugenschaft. Metamorphosen eines Diskurses und literarischen Dispositivs*. In: BEßLICH, Barbara u.a. (Hrsg.): *Wende des Erinnerns? Geschichtskonstruktionen in der deutschen Literatur nach 1989*. Berlin: 2006 (*Philologische Studien und Quellen* 198)
- BLOCH, Eva / KLIEMS, Alfrun / TREPTE, Hans-Christian (Hrsg.): *Grundbegriffe und Autoren ostmitteleuropäischer Exilliteraturen 1945–1989. Ein Beitrag zur Systematisierung und Typologisierung*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag 2004.
- BOCH, Michael / LANGEBRÖKER, David: *Kollektives Gedächtnis und Erinnerungskulturen*. In: *Medienkulturwissenschaften. Theorien – Ansätze – Perspektiven* (= Paradigma. Studienbeiträge zu Literatur und Film 5/2022), S. 71–94.

- BOGDAL, Klaus-Michael / HOLZ, Klaus / LORENZ, Matthias N. (Hrsg.): *Literarischer Antisemitismus nach Auschwitz*. Stuttgart/Weimar: J.B. Metzler 2007.
- BOHM, Johann: *Die Gleichschaltung der Deutschen Volksgruppe in Rumänien und das »Dritte Reich« 1941–1944*. Frankfurt/M. u. a. 2003.
- BOIA, Lucian: *Rumänien, Unterschiedliche Erinnerungen an den Zweiten Weltkrieg*. In: FLACKE, Monika (Hg.): *Mythen der Nationen, 1945 – Arena der Erinnerungen*. Berlin 2004, S. 542–561.
- BOSSHARD, Marco Thomas / PATRUT, Iulia-Karin (Hg.): *Globalisierte Erinnerungskultur: Darstellungen von Nationalsozialismus, Holocaust und Exil in peripheren Literaturen*. Bielefeld: transcript Verlag 2020.
- BRAESE, Stephan: *Die andere Erinnerung. Jüdische Autoren in der westdeutschen Nachkriegsliteratur*. Unveränderter Nachdruck der Erstausgabe von 2001. München: edition text + kritik 2010.
- BRANDTSCH, Ingmar: *Das Weiterleben der rumäniendeutschen Literatur nach dem Umbruch*. Vechta-Langförden: Geest Verlag 2007.
- BRANTSCH, Igmar: *Beladen mit der Schuld der Väter. Zu Dieter Schlesaks Roman „Vaterlandstage oder die Kunst des Verschwindens“*. In: *Kulturpolitische Korrespondenz* 640 (15. Januar 1987), Bonn: Ostdeutscher Kulturrat, S. 26–27.
- BRAUN, Mihael: *Die Wahrheit der Geschichte(n): Zur Erinnerungsliteratur von Tanja Drücker, Günter Grass, Uwe Timm*. In: KLINGER, Judith / WOLF, Gerhard (Hg.): *Gedächtnis und kultureller Wandel. Erinnerndes Schreiben – Perspektiven und Kontroversen*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag 2009, S. 97–111.
- BROICH, Ulrich / PFISTER, Manfred: *Intertextualität. Formen, Funktionen, anglistische Fallstudien*. Tübingen: Niemeyer 1985.
- BRUCKNER, Pascal: *Der Schuldkomplex: Vom Nutzen und Nachteil der Geschichte für Europa*. München: Pantheon 2008.
- BRUMLIK, Micha: *Zum Geleit: Ein Appell an die Politik*. In: WOJAK, Irmtrud / Fritz Bauer Institut (Hg.): *Auschwitz-Prozeß*. Köln: Snoeck 2004, S. 48-51.
- BRUNO, Jahn: *Dieter Schlesak*. In: KILLY, Walther (Hg.): *Literaturlexikon. Autoren und Werke deutscher Sprache*. Bd. 10. Bertelsmann-Lexikon-Verlag, Gütersloh 1991.
- BUCH, Robert: *Zeugen und Zuschauer. Peter Weiss’ „Die Ermittlung“*. In: *Parapluie*, no. 22 | winter 2005/2006, *Elektrische Zeitschrift für Kulturen-Künste-Literaturen*, Online verfügbar: <https://parapluie.de/archiv/zeugenschaft/ermittlung/>.

- BUCIU, Marian Victor: *Dieter Schlesak, poetul*. In: *Viata Romaneasca*. 7–8/2001.
- CORBEA-HOIȘIE, Andrei: *Politik, Presse und Literatur in Czernowitz 1890–1940: Kulturgeschichtliche und imagologische Studien*. Tübingen: Stauffenburg Verlag 2013.
- COTÂRLEA, Delia: *Schreiben unter der Diktatur. Die Lyrik von Anemone Latzina*. Frankfurt
- CRĂCIUN, Ioana / GUȚU, George / LAEGREID, Sissel / MOTZAN, Peter (Hg.): *Ost-West-Identitäten und –Perspektiven. Deutschsprachige Literatur in und aus Rumänien im interkulturellen Dialog*. München: IKGS 2012.
- CSEJKA, Gerhardt / SIENERTH, Stefan (Hrsg.): *Vexierspiegel Securitate. Rumäniendeutsche Autoren im Visier des kommunistischen Geheimdienstes*. Regensburg: Verlag Friedrich Pustet 2015.
- DECUBLE, Gabriel H. / GROSSEGESSE, Orlando / IROD, Maria / SIENERTH, Stefan (Hrsg.): *„Kultivierte Menschen haben Beruhigendes ...“ Festschrift für George Guțu*. Band I. București: Editura Universității din București / Editura Paideia / Ludwigsburg: Editura Pop 2014.
- DERBACHER, Mark: *Fiktion, Konsens und Wirklichkeit. Dokumentarliteratur der Arbeitswelt in der BRD und der DDR*. Frankfurt am Main: Peter Lang 1995.
- DERRIDA, Jacques: *Bleibe: Maurice Blanchot*. Übersetzt von Markus Sedlaczek. Wien: Passagen Verlag 2011.
- EGYPTIEN, Jürgen / GUȚU, George / SCHLOTT, Wolfgang / IROD, Maria (Hrsg.): *Sprachheimat. Zum Werk von Dieter Schlesak in Zeiten von Diktatur und Exil*. București: Editura Universității 2009.
- ERLER, Hans (Hg.): *Erinnern und Verstehen. Der Völkermord an den Juden im politischen Gedächtnis der Deutschen*. Frankfurt/New York: Campus Verlag 2003.
- ERLL, Astrid: *Cultural Memory Studies: An Introduction*. In: ERLL, Astrid / NÜNNING, Ansgar (Hg.): *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*. Berlin/New York: De Gruyter 2008, S. 1–15.
- FARKAS, Attila / KOVÁCS, Dávid (Hg.): *Eszmetörténeti lehetőségek (Möglichkeiten der Ideenkritik)*. Budapest: Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti und Módszertani Kutatóintézet 2022.
- FEUCHERT, Sacha (Hrsg.): *Flucht und Vertreibung in der deutschen Literatur*. Wien: Lang 2001.

- FILIPPOVA, Anna: *Versuch einer autointertextuellen Analyse anhand von Beispielen: Thomas Manns "Schwere Stunde", "Versuch über Schiller" und andere ausgewählte Werke*. In: *Thomas Mann Jahrbuch*, Bd. 25 (2012), S. 223–235.
- FISCHER, Torben / HAMMERMEISTER, Philipp / KRAMER, Sven (Hrsg.): *Der Nationalsozialismus und die Shoah in der deutschsprachigen Gegenwartsliteratur*. Amsterdam – New York: Rodopi 2014.
- FISCHER-ROSENTHAL, Wolfram / ALHEIT, Peter (Hrsg.): *Biographien in Deutschland. Soziologische Rekonstruktion gelebter Gesellschaftsgeschichte*. Opladen: Westdeutscher Verlag 1995.
- FOUCAULT, Michel: *Die Ordnung der Dinge. Eine Archäologie der Humanwissenschaften*. Frankfurt am Main: Suhrkamp 1974.
- FLUDERNIK, Monika: *Erzähltheorie. Eine Einführung*. 2. Auflage. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 2008.
- FRANCK, Julia (Hrsg.): *Grenzübergänge. Autoren aus Ost und West erinnern sich*. Frankfurt a.M.: S. Fischer Verlag 2009.
- GANSEL, Carsten / ZIMNIAK, Pawel (Hg.): *Das „Prinzip Erinnerung“ in der deutschsprachigen Gegenwartsliteratur nach 1989. Deutschsprachige Gegenwartsliteratur und Medien*, Band 3. Göttingen: V&R unipress 2010.
- GEBHARD, Gunther / GEISLER, Oliver / SCHRÖTER, Steffen (Hrsg.): *Heimat: Konturen und Konjunkturen eines umstrittenen Konzepts*. Bielefeld: transcript Verlag 2015.
- GEHLER, Michael: *Deutschland. Von der geteilten Nation zur gespaltenen Gesellschaft 1945 bis heute*. Köln: Böhlau 2020.
- GENETTE, Gérard: *Die Erzählung*. München: Fink 1998.
- GEORGI, Viola B. / LÜCKE, Martin / MEYER-HAMME, Johannes / SPIELHAUS, Riem (Hg.): *Geschichten im Wandel: Neue Perspektiven für die Erinnerungskultur in der Migrationsgesellschaft*. Bielefeld: transcript Verlag 2022.
- GLASS, Hiltrun: *Deutschland und die Verfolgung der Juden im rumänischen Machtbereich 1940–1944*. München: Oldenbourg Verlag 2014.
- GÜNDISCH, Konrad / HÖPKEN, Wolfgang / MARKEL, Michael (Hg.): *Das Bild der Anderen in Siebenbürgen*. Köln-Weimar-Wien: Böhlau 1998.
- GUȚU, George / ZAHARIA, Mihaela (Hg.): *Identität und Alterität. Imagologische Materialien für den Landeskundeunterricht*. București: Editura Universității 2004.
- Online verfügbar: https://ggr.ro/old_site/www.ggr.ro/Insulare%20Differenz.html

- GUȚU, George: *Auf der Suche nach der Heimkehr*. Laudation auf Dieter Schlesak zur Verleihung der Ehrendoktorwürde der Universität Bukarest (7. November 2005). Online verfügbar: <http://www.ggr.ro/schlesGutuDE.html>
- GUȚU, George: *Die Lyrik Paul Celans und die rumänische Dichtung der Zwischenkriegszeit*. București: Editura Universității din București 1994.
- HAUSLEITNER, Mariana: *Die verzögerte Aufarbeitung kommunistischer Verbrechen in Rumänien nach 1990*. In: BRUNNBAUER, Ulf / HELMEDACH, Andreas / TROEBST, Stefan (Hrsg.): *Schnittstellen; Gesellschaft, Nation, Konflikt und Erinnerung in Südosteuropa*. München: R. Oldenbourg Verlag 2007, S. 521–538.
- HÖLGE-CORDIER, Martina: *Literatur als Medium des kollektiven Gedächtnisses. Literarische Darstellung des Holocaust in „Weiter leben. Eine Jugend“ von Ruth Klüger*. GRIN Verlag 2017.
- IONESCU, Daniela: *Dieter Schlesaks Roman „Capesius, der Auschwitzapotheker“ – ein Kapitel rumäniendeutscher Vergangenheitsbewältigung*. In: GUȚU, George / CRĂCIUN, Ioana / PĂTRUȚ, Iulia (Hrsg.): *Minderheitenliteratur – Grenzerfahrung und Reterritorialisierung*. București: Paideia Verlag 2008, S. 213-225.
- IROD, Maria: *Dieter Schlesak zwischen Moderne und Postmoderne*. Berlin: Frank & Timme 2015.
- KONRADT, Edit: *Dieter Schlesaks Grenzgänge*. In: EGYPTIEN, Jürgen / GUȚU, George / SCHLOTT, Wolfgang / IROD, Maria (Hrsg.): *Sprachheimat. Zum Werk von Dieter Schlesak in Zeiten von Diktatur und Exil*. București: Editura Universității 2009, S. 45-47.
- KRAUSE, Michael: *Zwischen Fakt und Fiktion. Dokumentarische Strategien in der Gegenwartsliteratur*. Hamburg: Meiner Verlag 2022.
- KRAUSE, Thomas: *Literatur der deutschsprachigen Minderheit Rumäniens*. In: CHIELLINO, Carmine (Hrsg.): *Interkulturelle Literatur in Deutschland*. Stuttgart: J.B. Metzler 2007, S. 177-188.
- MANSTETTEN, Gerald: *Erzählen vom Genozid. Deutschsprachige Literatur über die Shoah und andere Völkermorde*. Bielefeld: transcript 2023.
- MEYER, Christine / GVELESIANI, Anna (Hg.): *Postmemory und die Transformation der deutschen Erinnerungskultur*. Berlin: De Gruyter 2023.
- MEYER, Katharina: *Erinnern müssen und Vergessen dürfen. Der Nationalsozialismus aus der Perspektive Jugendlicher über 70 Jahre danach*. Wiesbaden: Springer 2021.

- MILATA, Paul: *Zwischen Hitler, Stalin und Antonescu: Rumäniendeutsche in der Waffen-SS*. Köln: Böhlau Verlag 2007.
- MITSCHERLICH, Alexander / MITSCHERLICH, Margarete: *Die Unfähigkeit zu trauern. Grundlagen kollektiven Verhaltens*. München: Piper Verlag 1967.
- MITSCHERLICH, Margarete: *Erinnerungsarbeit. Zur Psychoanalyse der Unfähigkeit zu trauern*. Frankfurt am Main: S. Fischer 1987.
- MOTZAN, Peter / SIENERTH, Stefan (Hrsg.): *Deutsche Regionalliteraturen in Rumänien 1918–1944. Positionsbestimmungen, Forschungswege, Fallstudien*. Internationale Tagung – III. Kongress der rumänischen Germanisten, Neptun/Schwarzmeerküste, 16.-19. Mai 1994. München 1997.
- MOTZAN, Peter: *Die rumäniendeutsche Lyrik nach 1944. Problemaufriss und historischer Überblick*. Cluj-Napoca: Dacia Verlag 1980.
- MÜLLER, Dietmar: *Strategien des öffentlichen Erinnerns in Rumänien nach 1989. Postkommunisten und postkommunistische Antikommunisten*. In: BRUNNBAUER, Ulf / TROEBST, Stefan (Hg.): *Zwischen Amnesie und Nostalgie. Die Erinnerung an den Kommunismus in Südosteuropa*. Köln-Weimar-Wien: Böhlau Verlag 2007, S. 47–70.
- NIEHAUS, Michael: *Erzählverfahren und Erzähltechniken dokufiktionalen Erzählens*. In: BIDMON, Agnes / LUBKOLL, Christine (Hrsg.): *Dokufiktionalität in Literatur und Medien. Erzählen an den Schnittstellen von Fakt und Fiktion*. Berlin/Boston: De Gruyter, 2023, S. 51–70.
- NOHL, Arnd-Michael: *Interview und dokumentarische Methode*. Wiesbaden: Springer 2017.
- NOWOTNICK, Michaela: *Die Unentrinnbarkeit der Biographie. Der Roman »Rote Handschuhe« von Eginald Schlattner als Fallstudie zur rumäniendeutschen Literatur*. Köln-Weimar-Wien: Böhlau 2016.
- OANCEA, Alina: *Die Heimkehr ist ein weißes Blatt. Rumäniendeutsche Prosa-Literatur am Beispiel von Dieter Schlesaks Prosawerk*. In: *Halbjahresschrift*. Jg. 17 (2005), Heft 1, S. 92–110.
- OANCEA, Daniela Georgeta: *Mythen der Vergangenheit – Rumänien nach der Wende*. Inaugural-Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophie an der LMU München. München: Historisches Seminar der LMU, Abteilung Geschichte Ost- und Südosteuropas 2005.

- POP, Traian: *Dieter Schlesak: Das Narbenwahre und die Kunst der Rückkehr*. Online verfügbar: <https://wp.pop-verlag.com/?p=5993>
- POSNER, Patricia: *The Pharmacist of Auschwitz. The Untold Story*. London: Crux Publishing 2017.
- PREDOIU, Graziella: *"Der Nullpunkt der Existenz". Dieter Schlesaks Roman Capesius, der Auschwitzapotheker*. In: DECUBLE, Gabriel H. / GROSSEGESSE, Orlando / IROD, Maria / SIENERTH, Stefan (Hrsg.): *"Kultivierte Menschen haben Beruhigendes..." Festschrift für George Guțu*. Band I, București: Editura Universității din București 2014, S. 290-303.
- PREDOIU, Graziella: *Rumäniendeutsche Literatur und die Diktatur. „Die Vergangenheit entlässt dich niemals“*. Hamburg: Verlag Dr. Kovač 2004.
- ROEBLING-GRAU, Iris / RUPNOW, Dirk (Hg.): *Holocaust-Fiktion, Kunst jenseits der Authentizität*. Paderborn: Wilhelm Fink 2015.
- ROTHBERG, Michael: *Multidirektionale Erinnerung. Holocaustgedenken im Zeitalter der Dekolonisierung*. Bonn: Metropol Verlag 2021.
- SALZBORN, Samuel: *Kollektive Unschuld. Die Abwehr der Shoah im deutschen Erinnern*. Berlin und Leipzig: Hentrich & Hentrich 2020.
- SAMSON, Horst (Hrsg.): *Heimat – gerettete Zunge. Visionen und Fiktionen deutschsprachiger Autoren aus Rumänien. Eine literarische Begegnung*. Mit einem Vorwort von Wolfgang Schlott. Ludwigsburg: Pop Verlag 2015.
- SÁNTA-JAKABHÁZI, Réka: *Konstruierte Identitäten im Werk von Franz Hodjak*. Frankfurt am Main: Peter Verlag 2013.
- SCHLESAC, Dieter: *Grenzstreifen. Gedichte*. București: Literatur Verlag 1968.
- SCHLESAC, Dieter: *Visa. Ost-West Lektionen. Essays*. Frankfurt/M.: Fischer 1970.
- SCHLESAC, Dieter: *Vaterlandstage und die Kunst des Verschwindens*. Roman. Zürich/Köln: Benziger 1986.
- SCHLESAC, Dieter: *Zeugen an der Grenze unserer Vorstellung. Studien, Essays, Portraits*. München: KGS-Verlag 2005.
- SCHLESAC, Dieter: *Capesius, der Auschwitzapotheker*. Bonn: Dietz Verlag 2006.
- SCHLESAC, Dieter: *Transsylvanien*. Roman. Ludwigsburg: Pop Verlag 2014.
- SCHLESAC, Dieter: *Das Narbenwahre und die Kunst der Rückkehr*. Roman. Ludwigsburg: Pop Verlag 2021.
- SIENERTH, Stefan: *Gespräche mit deutschen Schriftstellern aus Südosteuropa*. München: Südostdeutsches Kulturwerk 1997.

- SIENERTH, Stefan: *Literaturverständnis und Methode in der Erforschung der deutschen Literatur Südosteuropas*. In: SCHWOB, Anton (Hg.): *Methodologische und literarische Studien zur deutschen Literatur Ostmittel- und Südosteuropas*. München: Verlag Südostdeutsches Kulturwerk 1994, S. 25–38.
- SILL, Oliver: „*Der Ausgewanderte*“ – Dieter Schlesak. In: WEBER, Georg / NASSEHI, Armin / WEBER-SCHLENTHER, Renate / SILL, Oliver / KNEER, Georg / NOLLMANN, Gerd / SAAKE, Irmhild (Hg.): *Emigration der Siebenbürger Sachsen. Studien zu Ost-West-Wanderungen im 20. Jahrhundert*. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag 2003.
- SÖLLNER, Werner: *Nachwort*. In: HODJAK, Franz: *Siebenbürgische Sprechübung. Gedichte*. Frankfurt/Main: Suhrkamp Verlag 1990, S. 125–141.
- SOLMS, Wilhelm (Hg.): *Nachruf auf die rumäniendeutsche Literatur*. Marburg: Hitzeroth 1990.
- SOPRONI, Zsuzsa: *Erzählen in Ost und West. Intertextualität bei Irmtraud Morgner und Günter Grass*. Berlin: Frank & Timme 2011.
- SPIRIDON, Olivia: *Untersuchungen zur rumäniendeutschen Erzählliteratur der Nachkriegszeit*. Oldenburg: Igel Verlag Wissenschaft 2002.
- STEPHANI, Claus: *Vor dem letzten Augenblick. Erzählungen aus verschwiegenen Zeiten*. Winsen/Luhe: Literaturverlag Hans Boldt 2012.
- TERNÉS, Anabel: *Intertextualität: Der Text als Collage*. Wiesbaden: Springer 2016.
- TIBORI SZABÓ, Zoltán: *Az emberi méltóság nyomában – Dieter Schlesakkal*. In: SCHLESIAK, Dieter: *Capesius, az auschwitz patikus*. Csíkszereda: Bookart 2008, S. 9–10.
- TOTOK, William: *Die Zwänge der Erinnerung. Aufzeichnungen aus Rumänien*. Hamburg: Junius 1988.
- ationalsozialismus und ihre Darstellung in der Literatur*. Marburg: Tectum 2005.
- UNGVÁRY, Krisztián: *A Horthy-rendszer és antiszemitizmusának mérlege. Diszkrimináció és társadalompolitika Magyarországon 1919–1944*. Budapest: Jelenkor 2016.
- WEBER, Annemarie: *Rumäniendeutsche? Diskurse zur Gruppenidentität einer Minderheit (1944–1971)*. Köln, Weimar, Wien: Böhlau 2010.
- WEBER, Georg / NASSEHI, Armin / KNEER, Georg (Hg.): *Emigration der Siebenbürger Sachsen. Richard Wagner, Herta Müller, Dieter Schlesak. Studien zu*

- Ost-West-Wanderungen im 20. Jahrhundert.* Wiesbaden: Westdeutscher Verlag 2003.
- WEBER, Georg / WEBER-SCHLENTHER, Renate / NASSEHI, Armin / SILL, Oliver / KNEER, Georg: *Die Deportation von Siebenbürger Sachsen in die Sowjetunion 1945–1949.* Band 1: *Die Deportation als historisches Geschehen.* Band 2: *Die Deportation als biographisches Ereignis und literarisches Thema.* Band 3: *Quellen und Bilder.* Köln: Böhlau 1995.
- WITTSTOCK, Joachim: *Die Neue Schuldlosigkeit.* Manuskript, 1990.
- WITTSTOCK, Joachim: *Einen Halt suchen. Episoden siebenbürgisch-deutscher Erzählliteratur (1950–2000).* In: SCHWOB, Anton / SIENERTH, Stefan / CORBEA-HOISIE, Andrei (Hg.): *Brücken schlagen. Studien zur deutschen Literatur des 19. und 20. Jahrhunderts. Festschrift für George Guțu.* S. 401–416.
- WITTSTOCK, Joachim: *Im Oberland von Camaioare.* In: EGYPTIEN, Jürgen / GUȚU, George / SCHLOTT, Wolfgang / IROD, Maria (Hrsg.): *Sprachheimat. Zum Werk von Dieter Schlesak in Zeiten von Diktatur und Exil.* București: Editura Universității 2009, S. 13-33.
- WOJAK, Irmtrud / Fritz Bauer Institut (Hg.): *Auschwitz-Prozeß 4, Ks 2/63* Frankfurt am Main, Köln: Snoeck 2004, S. 359-361.
- ZACH, Krista (Hg.): *Rumänien im Brennpunkt. Sprache und Politik, Identität und Ideologie im Wandel.* München: Verlag Südostdeutsches Kulturwerk 1998.
- ZACH, Krista / ZACH, Cornelius R. (Hg.): *Deutsche und Rumänen in der Erinnerungsliteratur. Memorialistik als Geschichtsquelle.* München: IKGS 2005.
- ZIMMERER, Jürgen: *Erinnerungskämpfe: Neues deutsches Geschichtsbewusstsein.* Ditzingen: Philipp Reclam 2023.
- ZIMNIAK, Pawel (Hrsg.): *Das „Prinzip Erinnerung“ in der deutschsprachigen Gegenwartsliteratur nach 1989. (Deutschsprachige Gegenwartsliteratur und Medien, Bd. 3)* Göttingen: 2010.
- ZIPFEL, Frank: *Fiktion, Fiktivität, Fiktionalität. Analysen zur Fiktion in der Literatur und zum Fiktionsbegriff in der Literaturwissenschaft.* Berlin: Erich Schmidt 2001.

LISTA LUCRĂRILOR PUBLICATE

Deák, Angéla: *Zwangsarbeit in der Sowjetunion als erlebte Geschichte. Identitätsvarianten bei der Aufarbeitung der Vergangenheit.* (Munca forțată în Uniunea Sovietică ca istorie trăită. Variante identitare în procesul de asumare a trecutului.) In: Balogh F, András / Vladu Daniela-Elena (Hg.), *Sprachgestaltung – Übersetzung – Kulturvermittlung, Klausenburger Beiträge der Germanistik*, Casa cărții de știință, Cluj-Napoca, 2018, 57-72.

https://www.academia.edu/126002086/Zwangsarbeit_in_der_Sowjetunion_als_erlebte_Geschichte_Identit%C3%A4tsvarianten_bei_der_Aufarbeitung_der_Vergangenheit

Deák, Angéla: *András F. Balogh: Német-magyar kulturális szótár. Szász, sváb, landler, cipszer és bukovinai német nyelvű kultúra a történelemben és mindennapokban.* (Dicționar cultural germano-maghiar. Istoria și viața cotidiană a sașilor, șvabilor, landler, zipsilor și a culturii de limbă germană din Bucovina.) In: *Spiegelungen. Zeitschrift für deutsche Kultur und Geschichte Südosteuropas*, Heft 2 (2019), Jg. 14 (68), Verlag Friedrich Pustet, Regensburg, S. 113–115. <https://spiegelungen.net/rezension-balogh-szotar>

Deák, Angéla-Vilma: *Az elmúlás toposza, A folytonosság vágya és az identitástörés félelme Schlesak írásaiban a Meschendorfer szövegét idéző intertextuális dialógusban* (Toposul dispariției, dorința de continuitate și teama de ruptura identitară în scrierile lui Schlesak într-un dialog intertextual ce evocă textul lui Meschendorfer)

In: Popa, Márta / Cozma, Gabriella (Hrg.): *Kolozsvári János Zsigmond Unitárius Kollégium Évkönyv*, (Anuarul Colegiului Unitarian János Zsigmond din Cluj), Kolozsvár: GPO 2024, S. 352-365.

Deák, Angéla-Vilma: *Die Beziehung von Theologie und Literatur. Die indirekte Jesus-Darstellung bei Walter Jens, Menschlichkeit und Empathie.* (Relația dintre teologie și literatură. Reprezentarea indirectă a lui Isus în operele lui Walter Jens, umanitate și empatie.) In: Klein, Johannes / Ioniță, Alexandru / Bándi, András (Hg.): *Brücken zwischen Kulturen und Konfessionen. Festschrift für Stefan Tobler zum 65. Geburtstag.* Wien: LIT, 2024, S. 67–84.

https://www.academia.edu/128023824/Johannes_Klein_Alexandru_Ioni%C8%9B%C4%83_Andr%C3%A1s_B%C3%A1ndi_Hg_Menschlichkeit_und_Empathie_Br%C3%BCcken_zwischen_Kulturen_und_Konfessionen_Festschrift_f%C3%BCr_Stefan_Tobler_zum_65_Geburtstag_Theologie_126_LIT_Verlag_Wien_2024_ISBN_978_3_643_51229_1